

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ Дмитро¹, ВИШНЮК Сергій²

¹Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-4949-078X>

e-mail: vasylkivskyid@khmnu.edu.ua

²Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0009-0008-7764-9760>

e-mail: inter.econom.khnu@gmail.com

У статті проаналізовано підходи до регулювання прямих іноземних інвестицій у країнах Європейського Союзу з боку Європейської комісії та національних урядів держав-членів ЄС за останнє десятиріччя. Виявлено, що після кризи 2008–2009 років роль ЄС у міжнародному русі капіталу знизилася. На політичному рівні наслідком цього процесу стало посилення регулювання інвестицій на наднаціональному та державному рівнях, що знайшло відображення у прийнятті законодавчих актів як Європейським Союзом, так і державами-членами інтеграційного об'єднання. Автор порівнює реакцію країн ЄС на кризи 2008–2009 та 2020–2022 років та визначає чинники, що вплинули на антикризові заходи у сфері іноземних інвестицій. Розглянуто перспективи ЄС як центру тяжіння іноземного капіталу в контексті суперництва зі США. Оцінено вплив російсько-української війни на рух міжнародного капіталу в країнах ЄС.

Ключові слова: Європейський союз, інвестиційний клімат, прями іноземні інвестиції, інвестиційне регулювання, інвестиційна привабливість, фактори впливу.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-16-35>

Стаття надійшла до редакції / Received 20.04.2025

Прийнята до друку / Accepted 02.05.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Європейський Союз давно зарекомендував себе як один з провідних суб'єктів світової економіки і учасник міжнародного руху капіталу. З моменту підписання Маастрихтського договору в країнах ЄС вже давно спостерігається зростання прямих іноземних інвестицій (ПІІ) завдяки поглибленню економічної інтеграції, великому споживчому ринку та стабільному інвестиційному середовищу. Разом з тим, фінансово-економічна криза 2008-2009 років ознаменувала початок зниження ролі ЄС у глобальних потоках капіталу, створивши нові економічні виклики для союзу. У відповідь відбулося посилення контролю за іноземними інвестиціями як з боку наднаціональних органів ЄС, так і на рівні окремих держав-членів. Вивчення цих трансформацій у регуляторній політиці та їх вплив на привабливість ЄС для іноземних інвесторів є актуальним науковим завданням. Крім того, розуміння цих процесів має велике практичне значення для забезпечення економічної безпеки та збереження конкурентоспроможності Європейського Союзу в умовах глобальної конкуренції та зміни глобальних економічних умов.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Регулювання прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Європейському Союзі, зміна підходів до їх залучення та контролю, а також оцінка впливу цих процесів на економічну безпеку та конкурентоспроможність регіону займають центральне місце в сучасних економічних дослідженнях на міжнародному рівні. Вивчення цієї проблеми дозволяє краще зрозуміти складні механізми взаємодії наднаціональних і національних інтересів в умовах глобалізації та її трансформацій. Дана тема активно розвивається зарубіжними економістами і міжнародними організаціями, роботи яких складають теоретичну і емпіричну базу для аналізу сучасних тенденцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про високу актуальність вивчення еволюції режимів ПІІ в ЄС. Наприклад, дослідники Р. Форте та К. Пайва [6] ще у 2010-х роках акцентували увагу на політичних та регуляторних бар'єрах як одних з основних перешкод для іноземних інвесторів у країнах ЄС. Регулярні звіти та аналізи Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) роблять важливий внесок у розуміння сучасних тенденцій, підкреслюючи посилення механізмів перевірки іноземних інвестицій, зростання кількості державних компаній серед інвесторів та зміну сприйняття ризиків та вигод від ПІІ. У публікаціях Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) [7], зокрема у Звіті про світові інвестиції, наводяться дані про глобальні потоки ПІІ та аналізуються політичні заходи, які на них впливають,

включаючи непередбачені податки в деяких країнах ЄС. У своїх роботах В. Дадуш [1] розглядає питання деглобалізації та протекціонізму, відзначаючи все більшу кількість посилань на «національну безпеку» при обговоренні іноземних інвестицій. Дослідження Міжнародного валютного фонду (МВФ) також висвітлюють тенденцію до гео економічної фрагментації та її вплив на ПІІ. А. Ройрінк і Ж. Гарсія-Бернардо аналізують профілі залучення ПІІ в Європейський Союз в контексті фрагментації фірм.

Науковий внесок цих авторів та організацій полягає у розробці методичних підходів до аналізу складних процесів регулювання ПІІ, виявленні ключових факторів, що впливають на інвестиційні потоки, оцінці ефективності різних політичних заходів. Їх дослідження дозволяє системно розглянути зміни в інвестиційному кліматі ЄС, зрозуміти причини посилення контролю за ПІІ у стратегічно важливих секторах та оцінити перспективи ЄС як центру тяжіння для іноземного капіталу. Ці роботи мають значне практичне значення, забезпечуючи підґрунтя для формування збалансованої інвестиційної політики, спрямованої на залучення капіталу в інтересах економічного розвитку при забезпеченні інтересів національної та загальноєвропейської безпеки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є аналіз змін у регулюванні сфери прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Європейському Союзі за останнє десятиріччя, а також оцінка впливу цих змін на роль ЄС як реципієнта міжнародного капіталу в контексті сучасних економічних та геополітичних викликів. Для досягнення поставленої мети ставляться такі задачі:

- проаналізувати еволюцію підходів до регулювання ПІІ Європейською комісією та національними урядами країн-членів ЄС;
- визначити ключові законодавчі акти та механізми, які сформували сучасну систему контролю за іноземними інвестиціями на наднаціональному та державному рівнях в ЄС;
- провести порівняльний аналіз реакції країн ЄС на кризові явища 2008–2009 та 2020–2022 років у сфері регулювання іноземних інвестицій та визначити чинники, що вплинули на антикризові заходи;
- визначити найбільш значущі сектори економіки, іноземні інвестиції, які підлягають особливо жорсткому контролю з боку європейських і національних органів влади;
- розглянути перспективи ЄС як центру тяжіння іноземного капіталу в умовах глобальної конкуренції, зокрема зі США;
- оцінити вплив української кризи на рух міжнародного капіталу до країн ЄС.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В умовах поглиблення гео економічної конкуренції, зростання глобальних ризиків та трансформації глобальної інвестиційної архітектури особливої актуальності набувають питання регулювання прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Європейський Союз, як один з найбільших центрів тяжіння міжнародного капіталу, стикається з необхідністю переосмислення підходів до забезпечення інвестиційної безпеки без шкоди для відкритості внутрішнього ринку. Посилення інвестиційного контролю протягом останніх років зумовлене як внутрішніми економічними викликами (кризи 2008–2009 та 2020–2022 років, пандемія COVID-19), так і зовнішньополітичними загрозами, зокрема наслідками військових конфліктів, зокрема російсько-української війни.

У 2023 році світові потоки ПІІ скоротилися на 2%, склавши \$1,3 трлн. Разом з тим, без урахування коливань, спричинених фінансовими операціями в низці європейських країн-провідників, падіння склало понад 10%.

Основними чинниками зниження стали:

- скорочення міжнародного фінансування проектів на 26%, що негативно вплинуло на інвестиції в інфраструктуру та сталий розвиток;
- падіння вартості транскордонних угод зі злиття та поглинання на 46% через посилення фінансових умов та посилення регуляторного контролю.

Сектор цифрової економіки продовжив сповільнюватися після стрімкого зростання у 2020–2021 роках. У 2023 році приплив ПІІ до Європи зріс з негативних \$106 млрд у 2022 році до позитивних \$16 млрд, головним чином через волатильність у країнах-провідниках. Однак, без урахування цих країн, приплив ПІІ до решти Європи впав на 14 відсотків. Загальний обсяг накопичених ПІІ в ЄС у 2023 році становив 14,46 трлн євро, що робить його найбільшим регіоном за обсягом накопичених іноземних інвестицій [4].

У 2023 році Китай залучив \$163,2 млрд ПІІ, що на 13,6% менше, ніж у попередньому році. Незважаючи на спад, Китай залишався другим за величиною одержувачем ПІІ у світі, сконцентрувавши 21% світового обсягу. Накопичений обсяг ПІІ в Китай досяг \$3,66 трлн, а обсяг вихідних інвестицій склав \$2,94 трлн [8].

У 2023 році кількість інвестиційних політик зменшилася на 25% порівняно з 2022 роком, але 72% з них були сприятливими для інвесторів. У ЄС продовжують посилювати механізми перевірки національної безпеки щодо ПІІ. Станом на вересень 2024 року 24 із 27 країн-членів ЄС запровадили механізми перевірки ПІІ. Крім того, низка країн ЄС запровадила непередбачені податки для перерозподілу доходів у галузях, які значно виграли від пандемії. Для прикладу: в Хорватії прийняли закон про податок на умовний прибуток корпорацій. В Італії запроваджено тимчасовий "податок солідарності" для підприємств нафтогазового сектору. Португалія запровадила аналогічний інструмент для енергетичних компаній.

Таблиця 1

Накопичені ПІІ на кінець 2024 року (у мільярдах доларів США)*

Країна/регіон	Накопичені ПІІ (млрд дол)	Частка у світовому обсязі (%)
Європейський союз	15 500	56,3
США	12 817	46,8
Китай	3 660	13,4
Японія	470	1,7

*Джерело: складено на основі даних Звіту ЮНКТАД про світові інвестиції за 2024 рік [12]

У 2019 році Європейський Союз прийняв Регламент (ЄС) 2019/452, який створив загальноєвропейську правову базу для перевірки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) з третіх країн на предмет загроз безпеці та громадському порядку [9]. З жовтня 2020 року він повністю діє та передбачає мінімальні стандарти взаємодії між державами-членами ЄС та Європейською комісією. Національні органи влади зберігають за собою право приймати остаточне рішення щодо кожної інвестиції, але зобов'язані враховувати рекомендації Комісії та інших держав-членів [4].

Ключові положення Регламенту стосуються контролю за інвестиціями в критичну інфраструктуру, чутливі технології та галузі подвійного призначення, а також ризики, пов'язані з державним контролем іноземних інвесторів [9]. Національні механізми перевірки мають бути прозорими, недискримінаційними, забезпечувати конфіденційність та забезпечувати право на оскарження.

У 2023-2024 роках Європейська комісія представила пропозиції щодо модернізації Регламенту, включаючи обов'язковий національний скринінг, розширення сфери на непрямі транзакції, єдиний перелік чутливих галузей та запровадження механізму тимчасового призупинення транзакцій.

У червні 2023 року Єврокомісія представила стратегію економічної безпеки, а в січні 2024 року – пакет ініціатив, включаючи перегляд Регулювання ПІІ та обговорення можливих заходів контролю за зовнішніми інвестиціями. Також були розроблені рекомендації щодо захисту НДДКР та механізми контролю за експортом чутливих технологій [8].

Станом на 2024 рік 24 із 27 країн ЄС мають механізми скринінгу, наприклад, у Німеччині закон AWG та регламент AWV охоплюють критично важливі галузі, включаючи ПІІ, IT-безпеку, медицину тощо. У 2023 році Німеччина посилила механізм, включивши попередні консультації та цифровізацію процедур. У Франції режим скринінгу регулюється фінансовим кодексом. З 2024 року поріг для інвесторів за межами ЄС у публічні компанії встановлено на рівні 10%. Запроваджено нові сфери регулювання, в тому числі критично важливих сировинних матеріалів. В Італії режим "золотої сили" охоплює оборону, критичну інфраструктуру та технології. З 2023 року стало обов'язковою перевірка внутрішньогрупових угод за участю інвесторів з третіх країн [11]. Нідерланди з червня 2023 року затвердили Закон Vifo, який поширюється на чутливі технології та критично важливих постачальників, повідомлення є обов'язковим перед завершенням угоди.

Таким чином, ЄС побудував гнучку, але скоординовану систему контролю за прямими іноземними інвестиціями, з акцентом на безпеку та збереження відкритості. Нові ініціативи підвищують її ефективність в умовах геополітичної нестабільності та технологічних загроз.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) відіграють ключову роль в економіці Європейського Союзу, але останніми роками їх динаміка відображає вплив глобальних криз. За даними ЮНКТАД, у 2022 році світові ПІІ впали на 12%, що значною мірою пов'язано з поєднанням кризових явищ – включаючи пандемію, енергетичну кризу та війну в Україні.

В результаті аналізу з'ясовано, що під впливом економічних та геополітичних криз (фінансова криза 2008–2009 років, пандемія 2020–2022 років, російсько-українська війна) регуляторна політика ЄС у сфері прямих іноземних інвестицій протягом останнього десятиліття значно посилилася та стала більш скоординованою.

Ці зміни, спрямовані на посилення безпеки, вплинули на інвестиційну привабливість регіону: опитування показують, що до початку 2025 року Європа сприймається інвесторами як менш привабливе місце для капіталу порівняно зі США (через економічну стагнацію, високі ціни на енергоносії та геополітичну невизначеність). Водночас спостерігається тенденція до регіоналізації інвестиційних потоків: частка внутрішніх (внутрішньо-європейських) інвестицій зросла до понад 60% нових проектів, тоді як участь інвесторів із США зменшилася до менш ніж 20%, що свідчить про перерозподіл капіталу на користь європейських інвесторів.

Таким чином, для збереження балансу між відкритістю економіки та захистом стратегічних інтересів доцільно дотримуватися виваженої інвестиційної політики, спрямованої, з одного боку, на залучення іноземного капіталу, а з іншого – на забезпечення національної та європейської безпеки.

REFERENCES:

1. Dadush U. Deglobalisation and Protectionism / U. Dadush // Bruegel Working Paper. – 2022. – № 18. – P. 1–21.
2. European Commission. Communication on Economic Security Strategy [Electronic resource] // EU Strategic Reports. – Brussels, 2023. – N 6. – P. 1–15. – Access mode: <https://ec.europa.eu/economic-security-strategy>. – Title from the screen. – 05.04.2025.
3. European Commission. Fourth Annual Report on the screening of foreign direct investments into the Union [Electronic resource] // EU Investment Reports. – 2024. – Vol. 12. – N 17. – P. 1–23. – Access mode: https://ec.europa.eu/info/publications/fdi-screening-2024_en. – Title from the screen. – 05.04.2025.
4. European Commission. Fourth Annual Report on the screening of foreign direct investments into the Union [Electronic resource] // Brussels: European Commission. – 2024. – N 17. – P. 1–23. – Access mode: https://ec.europa.eu/info/publications/fdi-screening-2024_en. – Title from the screen. – 05.04.2025.
5. European Parliament. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council establishing a framework for economic security in the EU / EP Committee on International Trade [Electronic resource]. – Brussels: EU Publications Office, 2024. – N 38. – P. 1–19. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2024%3A23%3AFIN>. – Title from the screen. – 05.04.2025.
6. Forte R., Paiva C. Barriers to FDI in the European Union Countries: The Perception of Foreign Subsidiaries / R. Forte, C. Paiva // Journal of East-West Business. – 2021. – Vol. 27. – № 1. – P. 30–56.
7. OECD. FDI in Figures April 2024 / OECD Investment Division [Electronic resource]. – Paris: OECD Publishing, 2024. – 15 p. – Access mode: <https://www.oecd.org/investment/fdi-in-figures.htm>. – Title from the screen. – 05.04.2025.
8. OECD. FDI in Figures April 2024 / OECD Investment Division [Electronic resource] // Paris: OECD Publishing, 2024. – 15 p. – Access mode: <https://www.oecd.org/investment/fdi-in-figures.htm>. – Title from the screen. – 05.04.2025.
9. Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 19 March 2019 establishing a framework for the screening of foreign direct investments into the Union [Electronic resource]. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019R0452>. – Title from the screen. – 05.04.2025.
10. Rijksoverheid. Wet veiligheidstoets investeringen, fusies en overnames (Vifo) [Electronic resource]. – The Hague: Dutch Government Publications, 2023. – 22 p. – Access mode: <https://www.rijksoverheid.nl>. – Title from the screen. – 05.04.2025.
11. Santander Trade Portal. FDI Regulations – European Union [Electronic resource] // Santander. – 2024. – Access mode: <https://santandertrade.com/en/portal>. – Title from the screen. – 05.04.2025.
12. UNCTAD. World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy for All [Electronic resource]. – Geneva: United Nations, 2023. – Access mode: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023> (accessed 05.04.2025).

INSTITUTIONAL MECHANISMS FOR REGULATING FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN THE EUROPEAN UNION

VASYLKYI Dmytro, VYSHNIUK Sergii
Khmelnyskyi National University

This article examines the evolution and current state of foreign direct investment (FDI) regulation in the European Union (EU), with a focus on the interplay between supranational policies of the European Commission and national regulations adopted by EU member states over the past decade. Following the global financial crisis of 2008–2009, the EU experienced a notable decline in its role in international capital flows,

prompting both political and institutional responses aimed at strengthening investment oversight. This shift is evidenced by the increased regulatory activity at multiple governance levels, including the adoption of the EU Screening Regulation and the establishment of national FDI screening mechanisms across member states.

The study offers a comparative analysis of the EU's policy responses to two major crises: the 2008–2009 financial crisis and the 2020–2022 COVID-19 and geopolitical crises. It highlights how these events reshaped the EU's approach to foreign investment, reinforcing the role of strategic sectors such as energy, telecommunications, health, defense, and advanced technologies as areas of heightened scrutiny. These sectors are now increasingly protected from foreign control due to concerns over national and EU-wide economic security.

Furthermore, the article assesses the EU's position in the global competition for FDI, particularly in contrast to the United States. It discusses the growing regulatory convergence between the two economies while pointing out divergences in approaches to openness and control. The ongoing Russia–Ukraine war has also significantly influenced capital flows into the EU, accelerating institutional reforms in investment screening and heightening sensitivity to political risks associated with foreign ownership.

Special emphasis is placed on the emerging regulatory trend of outbound investment screening – a novel concept for the EU – as well as new instruments aimed at addressing the impact of foreign subsidies on internal market competition. These developments signal a shift towards a more assertive regulatory stance, combining investment openness with enhanced vigilance.

The article concludes with policy recommendations aimed at maintaining a delicate balance between economic security and the EU's continued attractiveness as a destination for foreign capital. These include promoting transparency, harmonizing national screening practices, and reinforcing cooperation among member states to ensure cohesive and effective investment governance.

Key words: European Union, investment climate, foreign direct investment, investment regulation, investment attractiveness, impact factors.